

GO'ZAL QO'ZIBOYEVA,

*O'zbekiston Milliy universiteti O'zbek filologiyasi fakulteti Lingvistika (O'zbek tili)
mutaxassisligi I kurs magistranti*

TILSHUNOSLIKDA FRAZELOGIK TADQIQOTLAR VA QODIRIY IJODIGA LINGVISTIK YONDASHUV

Annotatsiya: Ushbu maqolada har bir xalqqa tegishli bo'lgan milliy koloritini anglatuvchi frazema tushunchasining mohiyati, uning tilshunoslikda tutgan o'rni, ochib berilgan. Shuningdek, maqolaning asosiy obyekti sifatida Abdulla Qodiriy ijodining lingvistik tadqiqi masalalariga alohida to'xtalib o'tilgan. Frazemalar asosan, xalq turmush tarzi, dunyoqarashi va madaniyati bilan aloqadorligi va ularning lug'at boyligini oshirishda, milliy koloritni aks ettirishda tutgan o'rni izohlangan. Bundan tashqari frazeologik tadqiqotlar bugungi kungacha qanday holatda tahlil qilinganligi va qaysi jabhalari nuqtayi nazaridan ilmiy izlanishlar olib borilganligi haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: frazema, lingvokulturologiya, badiiy tahlil, lingvistik tahlil, turkologiya, madaniy kolorit.

Annotation: In this article, the essence of the phrase meaning the national color belonging to each nation, its place in linguistics, is revealed. Also, as the main object of the article, the issues of linguistic research of Abdulla Qadiri's work were specifically addressed. Phrasemes are mainly related to people's way of life, worldview and culture, and their role in increasing vocabulary and reflecting national color is explained. In addition, comments were made about how phraseological research has been analyzed to date and from the perspective of which aspects scientific research has been conducted.

Keywords: phrasal verbs, linguoculturology, artistic analysis, linguistic analysis, Turkology, cultural color.

Hozirgi kun tilshunosligida frazema va uning tuzulishi, frazeologiya fan sifatida, frazeologizmlarning shakl va ma'no xususiyatiga ko'ra turlarini o'rganish, tahlil qilish dolzarbligicha qolmoqda. Shu kungacha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar uning nazariy tomonlarini o'rgangan bo'lsa – ya'ni ilmiy va sohaviy tarzda yaratilgan lug'atlarni keltirishimiz mumkin. Frazemalarni bugungi kunda badiiy asarlar, hayotiy misollar yordamida amaliy jihatlarini o'rganish dolzarb masala bo'lib kelmoqda. Bundan tashqari frazemalar ma'noviy jihatdan anglashilganligi bois uning inson ruhiy olamiga ta'siri ham psixolingvistika va yangi lingvistik yo'nalishlar doirasida o'rganish fanning sohalaridan bo'lib qolmoqda.

Jahon tilshunosligida frazemalarning o'rganilish tadqiqotlariga qaraydigan bo'lsak, yozma manbalarda qo'llangan frazemalarni yig'ish va ularni tadqiqotlarda olib borish jarayoni sinxron va diaxron aspektlarda o'rganish bo'yicha ko'plab ilmiy ishlar amalga oshirilgan va bu jarayon davom etmoqda. Frazemalar dunyo adabiyotida, madaniyatida, qadriyatlarida o'z o'rniga ega. Bu kabi tadqiqotlarga misollar keltirsak: Fransuz frazeologiyasini diaxron aspektida o'rgangan A.G.Nazaryan tadqiqotlarida o'rta asrlarda fransuz frazeologiyasi paremiologiyalardan iborat

ekanligini qayd etgan. Bu izlanishlar bugungacha davom etib kelmoqda. R.Saidov, R.Shanayev kabi olimlar xalq ogʻzaki ijodi namunalariidagi frazemalarning uslubiy xususiyatlari, milliy oʻziga xosligi dialektlardagi frazemalarning maʼno munosabatlari fikr yuritilgan boʻlsa, I.Y.Lepeshev, A.Nekrasova, M.A.Bakina, G.Lomov, N.Fomina alohida ijodkorlar asarlaridagi frazemalarning asar obrazini ochishdagi oʻrni va ijodkor mahoratiga eʼtibor qaratdilar.

Tilning frazeologik fondi xalq madaniyati va mentalitetining qimmatli maʼlumotlar manbai sanaladi. Frazeologizmlarda muayyan xalqning miflari, udumlari, rivoyatlari, taomillari, urf-odatlar, maʼnaviyati, axloqi haqidagi tasavvurlari mujassamlashgan boʻladi. Mashhur rus tilshunosi B.A.Larinning taʼkidlashicha, “Frazeologizmlar har doim xalq dunyoqarashi, jamiyat tuzilishi va oʻz davrining mafkurasini bilvosita aks ettiradi”. Bu borada rus tilshunosi V.A.Maslova frazeologizmlarni tahlil qilib, ular haqida quyidagi gipotezani ilgari suradi:

1. Frazeologizmlarning aksariyatida aniqlanishi lozim boʻlgan milliy madaniyatning “izi” mavjud.

2. Frazeologik birliklarning ichki shaklida obyektiv olamning u yoki bu hodisalarini obrazli tasavvuri boʻlgan madaniy informatsiya saqlanadi va u frazeologizmga madaniy-milliy boʻyoq beradi.

3. Madaniy-milliy oʻziga xoslikni aniqlashda madaniy-milliy konnotatsiyani ochish juda muhimdir [7.].

Dunyo tilshunosligida, shu jumladan turkologiyada 20 – asrdan boshlab koʻplab tadqiqotlarning obyekti boʻlmish frazeologiya, “gizli dövrünü” yaʼni, “yashirin davr” – bu tilshunoslikda oʻrganilmaganligini ifodalab kelmoqda, bu davrni oxiriga yetkazib, tilshunoslikda yangi mustaqil soha boʻlimi boʻlib shakllanishni boshladi. Keyingi yillarda bu sohada jadal izlanishlar olib borilgan boʻlsada, frazeologik birliklar uning xarakteri va mohiyati boshqa til birliklaridan farq qiladi bogʻlanish va munosabat, leksik-semantik xususiyatlar bahsli nuqtalar hali ham qolmoqda [15.197].

Yozuvchi va shoirlar yaratgan asarlarning tilini oʻrganish, ularning adabiy tildan, uning boy imkoniyatlaridan qay darajada mahorat bilan foydalanganliklarini tadqiqotlar yordamida ochib berish, ayniqsa tilning eng muhim birliklaridan biri hisoblangan frazemalarning badiiy asarda qoʻllanishini kognitiv-konseptual xususiyatlarini tahlil qilish jarayonida frazemalarning turli xil koʻrinishlarda qoʻllanilganligini koʻrishimiz mumkin. Bunda tahlil qilingan asar davridan oldin qoʻllanilgan frazemalarning keyingi davrlarda yaratilgan asarlarda shakli oʻzgargan holda, yangi maʼnolar ifodalaganligini koʻrishimiz mumkin. Magistrlik dissertatsiyasini yozishdan maqsad ham Abdulla Qodiriy asarlarida uchratishimiz mumkin boʻlgan barcha frazemalarni ajratgan holda ularni lingvokulturologik jihatdan yaʼni frazemalarning kognitiv-konseptual xususiyatlarini ham amaliy ham nazariy jihatlarini ochib berishdan iborat. Bugungacha Abdulla Qodiriy asarlaridagi frazemalar tadqiqi birmuncha oʻrganilgan boʻlsa ham, badiiy asarlardagi frazemalarning kognitiv-konseptual xususiyatlari doirasida oʻzbek tilshunosligida hali tadqiqot qilingan emas. Shunday ekan tadqiqotimizning asosiy alohida ahamiyat kasb etadigan maqsadi ham Abdulla Qodiriy asarlaridagi frazemalarning kognitiv-konseptual xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. (Literature review). XX asrning boshlarida frazeologiya tilshunoslikning alohida sohasi sifatida oʻrganila boshlangan. Frazeologiyaning umumnazariy masalalari dastlab fransuz tilshunosi Sh. Balli tomonidan oʻrganilgan. Sh. Balli oʻz asarlarida soʻz birikmalarini sistemlashtirish, anglatgan maʼnolari va sintaktik oʻziga xosligidan kelib chiqadigan, yaxlitligicha qoʻllanadigan turgʻun birikmalarni frazeologizmlar deb ataydi. Sh. Balli frazeologizmlarni semantik hodisa deb qaraydi va semantik xususiyatni frazeologizmlarning mutlaq belgisi deb hisoblaydi [18. 6]. Turkiy frazeologiyaning boshlovchilari

turkiyshunos olimlar S.K.Kenesboyev va Sh.U. Rahmatullayevlar hisoblanishadi. Ularning o'tgan asrning 40-yillarining ikkinchi yarmi va 50-yillarda yuzaga kelgan tadqiqotlari turkiy tillar frazeologiyasining shakllanishi va taraqqiyotida katta rol o'ynaydi. Shundan keyingi 30-40 yil mobaynida turkiy tillardagi frazemalarni intensiv o'rganish bo'yicha muhim yutuqlar qo'lga kiritildi. Bu davrda S.N.Muratovning "Turkiy tillarda turg'un so'z birikmalari", kabi ishlari yaratildi. O'zbek tilshunosligida frazeologizmlarni ilmiy tadqiq etishni birinchi bo'lib, Sh. Rahmatullayev boshlab bergan bo'lib, olimning 1966-yilda himoya qilingan doktorlik dissertatsiyasi va "O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari" nomli monografiyasida frazeologizmlarning grammatik tabiati keng ko'lamda ilmiy tahlil qilingan. Olimning ilmiy tahlilining muhim ahamiyati, bu asarda frazeologizmlar lug'aviy birlik sifatida o'rganilishi zarur ekanligi asoslab beriladi. Monografiyada tahlil qilingan fikr-mulohazalar, xulosalar frazeologizmlarni semantik, grammatik stilistik jihatidan o'rganishga imkoniyat yaratdi.

Rus tilshunosligida bo'lgani singari turkiyshunoslikda ham frazeologiya doirasini tor va keng ma'noda tushunish hamon davom etib kelmoqda. Jumladan, akademik S.K.Kenesboyevning fikricha, frazeologiya doirasiga keng ma'noda barcha turg'un birikmalar (maqollar, matallar, idiomatik birikmalar, turg'un ideomatik guruhlar) kiradi. Ularni birlashtiruvchi umumiy xususiyat turg'unlik va tilda tayyor holda mavjudligidir. Frazeologiya obyektini tor ma'noda tushunishning faol tarafdorlaridan biri, yirik turkiyshunos A.A.Yo'ldoshev edi. U frazeologiya objekti tor doirada tushunilsa, "Frazeologiyaning o'rganish doirasi aniqroq namoyon bo'ladi, undan haqli ravishda bo'linmas leksik birliklar, jumladan maqol, matal, hikmatli so'z va aforizmlar chiqib ketadi, chunki ular struktura jihatdan yaxlit holda qo'llanuvchi sintaktik birliklardir", – degan fikrni olg'a suradi.

O'zbek tilshunosligida frazeologiya sohasida ko'pgina ishlar amalga oshirilgan, biroq frazemalarning lingvimadaniy jihatidan olib borilayotgan tadqiqotlar yetarlicha o'rganilmagan. Shu sababli biz tadqiqot ishimizda olingan Abdulla Qodiriy asarlaridagi frazemalar tadqiqini lingvokulturologik jihatdan, frazemalarning kognitiv-konseptual tadqiqini tahlil qildik. Bu jihatdan frazemalar bugungacha Sh.Rahmatullayev, X.Qahhorova, A.Mamatov, Sh.Almatov kabilarni misol qilib keltirishimiz mumkin. Lingvokulturologik tahlillar doirasida V.A.Maslova, D.Xudoyberganova, M.Yo'ldoshev kabilarni keltirishimiz mumkin. Tadqiqot mavzuyimizda olingan manba yuzasidan frazeologik jihatdan ilmiy izlanishlar olib olib borilgan bo'lsa ham uning lingvokulturologik jihati bo'yicha tadqiqot ishlari mavjud emas.

Tadqiqot mavzusini yoritishda tahlil qilish, frazemalarni analiz qilish, komponent tahlil metodlari, qiyoslash va statistik tahlil qilish usullaridan foydalanilgan.

Tilning frazeologik fondi xalq madaniyati va mentalitetining qimmatli ma'lumotlar manbayi sanaladi. Ularning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish muhim ahamiyatga ega. Frazeologizmlarda muayyan xalqning miflari, udumlari, rivoyatlari, taomillari, urf-odatlar, ma'naviyati haqidagi tasavvurlari mujassamlashgan bo'ladi. Abdulla Qodiriy asarlaridagi frazemalarini kognitiv-konseptual tadqiq qilishning nazariy ahamiyati ham milliy madaniy kodni, milliy fonni ochib berishdan iborat. Tadqiqotning amaliy natijalari orqali frazeologik lug'atlarda o'zgartirish yasash va bir yozuvchi asarlariga doir frazeologik lug'atlar yaratish, lug'at boyligimizni oshirishdan iborat. Tadqiqot natijasidan leksikologiya, lingvokulturologiya, kognitiv tilshunoslik kabi sohalarini o'qitishda foydalanish mumkin.

Jamiyat rivojlangani sari xalqning madaniy darajasiga katta ta'sir ko'rsatadigan unsur bu – uning tilidir. Madaniy hayotning rivoji avvalo, jamiyat a'zolarining o'zaro so'zlashuvida va bu jarayondagi tilning qanday holatda ekanligiga bog'liq. Shuni alohida qayd etish o'rinliki, har qaysi davrning so'zlashuv tili va shu davrda foydalanilgan so'zlar bo'ladi. Bu qolip va so'zlar

boshqa bir davrda uchramasligi va yoki unga qo'shimcha so'zlar va yangicha ma'nolar yuklanishi oqibatida o'zgarishi mumkin. Buning barchasi tilning taraqqiy etayotganligini belgilab beradigan omillardir. Masalaga ilmiy nuqtayi nazar bilan qaraydigan bo'lsak, so'z san'atkorlari tomonidan yaratilgan asarlar o'sha davr tilining holatini va undagi so'zlar davr qolipidagi grammatik birliklarni anglatadi. Shuni alohida aytish o'rinli, yozuvchi, shoirlar g'oyaviy va badiiy saviyadagi asarlari bilan birinchidan adabiyotimizning boyish manbayi hisoblanadi, ikkinchidan asar yaratilayotgan davrning holati va g'oyalarini o'zida aks ettiradi, uchinchidan esa badiiy asar tili orqali adabiy tilining boyishi va davr nuqtayi nazaridan tilning ham grammatik ham sintaktik-semantik holatlarini ham o'zida aks ettiradi. Haqiqatdan ham adabiy tilining shu kunga qadar shakllanishida so'z ustalari – yozuvchi, shoirlarimizning hissasi beqiyos.

Tahlil qilingan asar davridan oldin qo'llanilgan frazemalarning keyingi davrlarda yaratilgan asarlarda shakli o'zgargan holda, yangi ma'nolar ifodalaganligini ko'rishimiz mumkin. Misol uchun Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar asarida" **"tushiga kirmoq"** frazemasining yangicha ma'no ifodalangan holatini ko'rishimiz mumkin. Bunda yozuvchining mahorat bilan "tushiga kirmoq" iborasiga **"to'y"** so'zini birlashtirish orqali yangidan bir ibora hosil qilgan. Qodiriy hammaning birdan to'y taraddudiga tushib qolganligini mohirona tasvirlab, "Kumushbibini uyqudan turib favqulodda bir holga uchraydi: bir kechada hammaning tushiga to'y kirib chiqqan" Gapdagi "hammaning tushiga to'y kirib chiqqan" jumlasini "tush ko'rmoq" jumlasidan ancha farq qiladi. Bunda barcha oila a'zolari to'yga tayyorgalik boshlaganidan xabar berilgan. Bunda **"tushiga to'y kirmoq"** iborasini yangi ma'noda ifodalaganligini ko'rishimiz mumkin. Shunday ekan, badiiy asar tilini o'rganish, undagi til birliklari barchasi davr holatidagi til taraqqiyotiga katta hissa qo'shuvchi omil ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Badiiy asarni lingvistik aspektida tadqiq qilish, uning tiliga munosabat bildirish, uni badiiy – uslubiy jihatdan o'rganish ancha yillardan buyon davom etib kelmoqda. O'zbek tilshunosligida bugungi kunga qadar Abdulla Qodiriy, Abdulhamid Cho'lpon, Abdurauf Fitrat, Sadridin Ayniy, Abdulla Qahhor, Hamid Olimjon, Oybek, G'afur G'ulom, Oydin Hojiyeva, Zulfiya, Komil Yashin Maqsud Shayxzoda, Shuhrat, Said Ahmad, Muhammad Yusuf, Tog'ay Murod kabi XX asr o'zbek shoir va asarlarida qo'llangan frazemalarning ustida ma'lum darajada tadqiqot olib borilib, ilmiy ishning asosiy obyekti sifatida tadqiq etilgan. Mumtoz adabiyotimiz vakillaridan Alisher Navoiy va Bobur asarlaridagi frazemalar ham tadqiq etilgan.

Abdulla Qodiriy ijodini lingvistik tadqiq qilgan olim H.Kahhorova Abdulla Qodiriy asarlaridagi frazemalarni uch guruhga ajratadi:

1. Leksik variantlar

2. Grammatik variantlar

3. Iboraning to'liq va qisqa variantlari. Bu tadqiqotlar davomi sifatida Z.Choriyeva A.Qodiriyning "O'tgan kunlar" romani maktublarida 600 dan ziyod frazemalarni qayd etib, bu frazemalarni

1. Sinonim iboralar

2. Antonim iboralar

3. Omonim iboralar

4. Grammatik iboralar

5. Muallif qalamiga mansub iboralar

Kabi guruhlarga ajratadi va bu tasnifda bir xil tamoyilga amal qilinmagani kuzatiladi. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanining lingvistik tadqiqi bo'yicha izlanishlar olib borgan L.Jalolovning qayd etishicha, XX asrning 20-30-yillari o'zbek milliy adabiy tilining shakllanishi va takomili uchun uchta manba mavjud edi:

1) arabiy va forsiy soʻzlar, izofalar keng qoʻllanilgan holda rivojlanib kelayotgan klassik oʻzbek tili;

2) usmonli turk, tatar tillari taʼsirida shakllanayotgan oʻsha zamonning rasmiy, badiiy-publitsistik tili;

3) asrlar davomida shakllanib, oʻz takomilini topgan, sodda va tushunarli boʻlgan xalq jonli tili.

Oʻzbek tili tarixiy taraqqiyotida ham 20-30-yillar holati eski oʻzbek tilidan hozirgi oʻzbek tiliga oʻtish davridagi oraliq holatni ifodalaydi. Bu davr tilida eski oʻzbek tiliga xos belgilarning saqlanishi bilan birga, hozirgi oʻzbek adabiy tili meʼyorlarining shakllanish jarayoni ham namoyon boʻlgan. Xuddi ana shu jarayon Abdulla Qodiriyning “Oʻtgan kunlar” romanida oʻz ifodasini topgan [14. 41].

t/r	asarda uchragan frazemalar	ularning maʼnosi	variantlari
1	yuragini boʻshatmoq	dardlashmoq, gapirmoq	yuragini ochmoq, ichini boʻshatmoq, yuragini toʻkib solmoq
2	toʻrdan joy tegmoq		
3	qopqora terga tushmoq	koʻp- koʻp terlamoq, hayajonlanmoq	qora terga tushmoq
4	koʻz oldida koʻrmoq	eslamoq, xotirasida tiklamoq	xayolidan oʻtkazmoq
5	kunini oʻtkazmoq	vaqti oʻtmoq, tirikchilik qilmoq	kun kechirmoq umr oʻtkazmoq

Hozirgi kun tilshunosligida frazema va uning tuzilishi, frazeologiya fan sifatida, frazeologizmlarning shakl va maʼno xususiyatiga koʻra turlarini oʻrganish, tahlil qilish dolzarbligicha qolmoqda. Shu kungacha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar uning nazariy tomonlarini oʻrgangan boʻlsa – yaʼni ilmiy va sohaviy tarzda yaratilgan lugʻatlarni keltirishimiz mumkin. Frazemalarni bugungi kunda badiiy asarlar, hayotiy misollar yordamida amaliy jihatlarini oʻrganish dolzarb masala boʻlib kelmoqda. Bundan tashqari frazemalar maʼnoviy jihatdan anglashilganligi bois uning inson ruhiy olamiga taʼsiri ham psixolingvistika va yangi lingvistik yoʻnalishlar doirasida oʻrganish fanning sohalaridan boʻlib qolmoqda. Masalaga shu nuqtayi nazardan qaraganda soʻz sanʼatkorlari tomonidan yaratilgan durdona asarlar tilini oʻrganish, ularning adabiy tildan, uning boy imkoniyatlaridan qay darajada mahorat bilan foydalanganliklarini oʻrganish hech qachon oʻz dolzarbligini yoʻqotmagan. Ayniqsa, tilning eng muhim birliklaridan biri hisoblangan frazemaning badiiy asarda qoʻllanishining, yanada aniqroq qilib aytadigan boʻlsak, badiiy nutqda tutgan oʻrnining tahlilga olish, badiiy asar tili asarning asosiy qimmatini belgilovchi faktor ekanligini koʻrsatadi.

Frazema – ikki yoki undan ortiq soʻzdan tashkil topgan, maʼnoviy jihatdan oʻzaro bogʻliq soʻz birikmasi yoki gapga teng keladigan, yaxlitligicha koʻchma maʼnoda qoʻllanadigan va boʻlinmaydigan, barqaror (turgʻun) bogʻlanmalarning umumiy nomi. Frazemalar shaklan oʻzlariga oʻxshash sintaktik tuzilmalardan farqli ravishda, nutqda soʻzlarni erkin tanlash, almashtirish yoʻli bilan yuzaga kelmaydi, balki maʼno va muayyan leksik grammatik tarkibli, avvaldan tayyor material sifatida qoʻllanadi, yaʼni frazema (turgʻun birikma) tarkibidan biror qismni chiqarib tashlash, tushirib qoldirish mumkin emas: qozonini qaynatmoq, ogʻirini yengil qilmoq, oyogʻiga bosh qoʻymoq, madrasa changini yegan [19.163-239], va boshqa frazemalar tarixiy qoʻllanish meʼyor va usullariga ega boʻlib, ularning maʼnolari muayyan nutqiy jarayonda oydinlashadi. Badiiy asarlarda frazemalardan foydalanish ifoda maʼnosini kengaytirish, va berilayotgan obyekttni toʻlaqlonli ifodalashga yordam beradi. Misol uchun bittagina “quvonmoq” soʻzini badiiy asarda “sevinchdan quvondi” deb ifodalashdan koʻra “ogʻzi qulogʻida” singari frazemalardan foydalanish asarning badiiy saviyasini ham, asarda berilayotgan voqeaning ham jonliroq tarzda ifodalanishiga yordam beradi. Bunda “ogʻzi qulogʻiga yetdi” iborasida kulish, mamnun boʻlish

kabi ma'no semalari anglashiladi. Frazemalar zamiridagi bunday obrazni boshqa nuqtayi nazardan izohlash, ifoda planning kengligi va obraz yoki bu obrazning biror xususiyatini kengroq yoritishga yordam beradi.

Frazema til qurilishining lug'at bosqichiga mansub ikkinchi lisoniy birlik bo'lib, birdan ortiq leksemaning o'zaro semantik-sintaktik birlashuvi bilan tarkib topgan bo'ladi, shunga ko'ra tuzilma segment birlik deyiladi; sintaktik tuzilishi jihatidan birikmaga, gap shakliga teng bo'lib, odatda nominativ va signifikativ vazifa bajaradi, lekin leksemadan ifoda jihati bilangina emas, mazmun jihati bilan ham farq qiladi. Adabiyotlarda ushbu til birligi frazeologizm, frazeologik birlik kabi terminlar bilan ataladi; leksema, morfema terminlariga monand ravishda frazema deb atalishi ma'qul. Frazemalar o'rganiladigan sohani esa frazemika deb nomladik (adabiyotlarda frazeologiya termini qo'llaniladi) [20. 418].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Алматова Ш. Ўзбек тили фраземаларининг компонент таҳлили: Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент: 2008.
2. Abdurauf F. Saylanma. – Тошкент: Zabarjad media, 2022. – B. 163-239.
3. Джалолова Л.О. Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романининг лингвистик тадқиқи: Филол. фан. номз ... дисс... автореф. – Т., 2007.
4. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Тошкент: Talqin, 2005.
5. Жуманазарова Г. Фраземаларнинг нутқда қўлланилиши. – Тошкент: Турон замин-зиё, 2017. – Б. 6.
6. Маматов А.Э. Ўзбек тили фразеологизмларининг шаклланиши масалалари: Филол. фан. д-ри дисс. ... автореф. – Тошкент: 2000.
7. Маматов А.Э., Болтаева Б. Фразеологик birlikларнинг семантикпрагматик тадқиқи. Монография. – Тошкент: Наврўз, 2019.
8. Маматов А. Ўзбек тили фразеологияси (ўқув қўлланма). Тошкент: Наврўз, 2019.
9. Маслова В. А. Лингвокультурология. – Москва: 2001.
10. Mirzaliyeva M. Türk dillerinin frazeologiyasi. I jild. – B.: Nurlan nashriyoti, 2009.
11. Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка. М., 1987. – С. 288.
12. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Тошкент: Universitet, 2006. – B. 418.
13. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик лугати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1978. – Б. 406.
14. Саидов Р. Фразеология таджикский поэзия: На основе эпоса Гуругли. Дисс... док. филол. наук. – Душанбе: 1997;
15. Ёўлдошев М. Бадиий матннинг лингвопоэтик тадқиқи. Филол. фан. д-ри дисс. Тошкент, 2010.
16. Қодирий А. Сайланма. – Тошкент: Шарқ, 2019.
17. Каҳхарова Х. Фразеологи Абдулла Кадири. АҚД. – Тошкент: 1985. – Б 246.
18. Худайберганаева Д. Ўзбек тилидаги бадиий матнларнинг антропоцентрик талқини: Филол. фан. д-ри. дисс. – Тошкент, ЎзР ФА ТАИ, 2015.
19. Шанаева Р. Фразеология осетинских народных сказок: Дисс... канд. филол. наук. – Владикавказ, 2002.
20. Чориева З.Т. Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романидаги мактубларнинг лугавий-маъновий ва услубий хусусиятлари: Филол. фан. номз. ... дисс. – Т., 2006.